

”Din snopp är inte så stor som du tror, ställ dig närmare toaletten”. De putslustiga uppmaningarna på väggarna är som på vilken arbetsplats som helst. Men så är det inte, från den 7 september är huvuddelen av personalen uppsagd.

Vad blev det av de stolta planerna?

T&M besöker Sekab i Bagamoyo

Stämningen är märklig på Sekabs kontor i Dar es Salaam, Tanzanias huvudstad. Thomas Eriksson skissar på bevattningen av sockerrörsodlingarna och Ulla Maj Jern putsar på anställningsvillkoren för nya ingenjörer. Samtidigt vet alla att de storslagna etanolplanerna kan vara helt nedlagda om några veckor.

Sekab ägs av tre norrländska energibolag och i våras klagade ägarna att verksamheten i Afrika ska säljas av under året, eller helt enkelt stängas ner. Personal sades upp och inga nya medel för investeringar skjuts till.

– Det är en kamp emot klockan i ett tidsmässigt mycket dåligt läge. De som har riskkapital har hur många etanolprojekt som helst i Brasilien eller USA att välja mellan, varför ska man då ta en högre risk och göra något i Afrika?, säger Per Carstedt som fick gå som vd, och istället fick uppdraget att försöka hitta någon som trovärdigt kan driva verksamheten i Tanzania och Moçambique vidare. Han hoppas på någon form av

samarbete mellan Sverige, Brasilien och Afrika, ”Brassarna vill etablera sockerrörsetanol som ett globalt drivmedel och då är det viktigt att även Afrika är med. Tanzanias regering förstår vilken fantastisk möjlighet till ekonomisk och social

FOTO: TOVE ZETTERSTRÖM

utveckling de kan missa om Sekabs initiativ avbryts. Sverige ser möjligheterna att via bioenergiprojekt stödja en ny typ av kraftfull utveckling mot fattigdomsbekämpning och långsiktig social utveckling som också är i linje med Sveriges klimatpolitik. Men man är känslig för antietanolopinionen och rädd för att bli inblandad i något som av många betraktas som kontroversiellt”.

FÖRE DETTA HUVUDSTAD

Bagamoyo var en gång Tanzanias huvudstad och skulle kunna få en ny vår med en storskalig satsning på förnybara bränslen. Sekab vill på ett område av ca 28 000 hektar anlägga ca 6 500 ha sockerrörsodlingar i ett första steg. Varje hektar ger 100-110 ton sockerrör, vilket ger ungefär 8 000 liter etanol, uppemot 12 000 liter med andra generations-teknik som också utnyttjar cellulosan.

Marken har tidigare varit reserverad för Zanzibars regering som hade planer att nyttja det som boskapsfarm vilket aldrig blev av. Nu erbjuder Tanzanias regering att delar av detta område kan långtidsleasas för att producera etanol, socker och el. Sekab arrenderar redan 250 hektar av fängelset för sin plantskola där de gör försök med två sydafrikanska sockerrörssorter och en liten areal sötdurra. Inget av detta får dock i nuläget bli etanol; tanzanisk lag kräver att alla grödor från försöksodlingar bränns eller plöjs ner. ►

FOTO: TOVE ZETTERSTRÖM

FOTON: TOVE ZETTERSTROM

► Enligt FN:s jordbruksorgan FAO nyttjas bara ca 15 procent av jordbruksmarken i Tanzania. Delar av den statliga Bagamoyofarmen används sporadiskt av nomadiserade masajer som passerar med sina kor, men det är långt från egentligt masajland och de brukar inte stanna så länge. I närheten av Sekabs planerade marker finns flera byar men i själva området bor bara en handfull personer. Däremot finns det djurliv som är viktigt att skydda, inklusive elefanter. Det har fått Världsnaturfonden att högljutt kritisera planerna, även om Tanzania, som är dubbelt så stort som Sverige till ytan har bland de största avsatta områden i världen för djurparker.

– De tror att vi kommer att plantera sockerrör på varenda kvadratmeter, men vi nyttjar bara ca 25 procent av hela farmen och planerar korridorer för djurlivet och öar av träd och buskar, säger Pär Oscarsson som menar att välmenande miljörelser bidrar till att dessa länder håller på att missa en möjligheterna till nödvändig utveckling. De stora tidningarna får också sin släng av slev, med DN Motor i spetsen. Trots att de bjudits in, har ingen av de ledande svenska dagstidningarna förutom GP varit på plats.

Världsnaturfonden anger också att Sekab inte klarar EU:s kommande krav på att behålla minst 30 procent träd i området. Pär Oscarsson tillbakavisar det, bl.a. utifrån att möjligheten att kunna sälja till EU-marknaden är så viktig att det vore att skjuta sig själv i foten att inte klara kraven. Därför dokumenteras nu träd för träd, men Pär medger att mycket träd och buskage kommer att huggas ner för att ersättas med bioenergiödlings. Enligt den nyligen godkända miljökonsekvensbeskrivningen är det huvudsakligen vegetation av begränsat biologiskt värde, och Sekab kan få kolkrediter om de gör el av den av-

verkade biomassan och säljer till nätet. Pär menar också att de 30-50 meter breda gräsbeklädda brandgatorna som etableras i sockerrörsfälten gynnar de som kommer till området med sina kor, eftersom det i nuläget inte finns många områden där de kan beta. Sekab stödjer Roundtable on Sustainable Biofuels, och menar att också de mindre odlarna fullt ut kan leva upp till kraven, genom att organisera sig i grupper där de själva ansvarar för kontroll och redovisning medan ansvaret för kemikalieanvändning, bevattning och teknikutveckling centraliseras.

– Alla är överens om att vi måste få ekonomisk utveckling i dessa länder och i den här delen av landet, och alla vet att de har en enorm möjlighet att utveckla jordbruket. Det går inte att åstadkomma något utan att någon förlorar någonting, men det stora problemet är att inget görs och samtidigt så får den ökade fattigdomen som konsekvens att den olagliga och förödande skövlingen av skog bara ökar. På hundra år har avkastningen för jordbruket per hektar inte ökat. Kan vi medverka till att förbättra det så behövs det mindre markytor och då kan vi skydda mer eller använda frigjorda ytor för annat. Dessa länder kan bli stora exportörer av grödor, men godtar vi det i Europa?

Enligt Världsnaturfonden är det ekonomiska värdet av all produktion i området ungefär 20 miljoner dollar per år, medan Sekab beräknar det samlade värdet av sin planerade produktion till det tredubbla. Det visar hur värdefullt det skulle vara för regionen med en investering av detta slag, men också hur oförberedd regionen är på att hantera projekt av denna storlek. Det förnekar dock Sekab som istället menar att de fått kritik från finansiella investerare för att de arbetat för mycket med de lokala aktörerna.

UPP TILL 4 000 NYA JOBB

I full drift skulle Bagamoyoprojektet ge ungefär 900 direkta jobb på årsbasis, varav drygt hälften till folk i området medan resten är mer kvalificerade yrkesgrupper som troligen måste komma från Dar es Salaam och i ett tiotal fall från utlandet. Som en indirekt följd av projektet bedömer myndigheterna att upp till 4 000 nya jobb skapas. En yrkesskola är planerad för Bagamoyo och biobränsle ska finnas med på schemat, så att andelen lokalanställda kan öka. Pär Oscarsson vill inte kalla det för säsongarbete, men under de tre-fyra månaderna av regn skördas ingenting och fabriken går på lågvarv. Snittlönen i regionen är ungefär 1 200 kronor per månad, och Sekab avser att ge mer. Däremot avvisar Oscarsson förslag på att Sekab ska stå för skolor, sjukhus och vägar. ”Det är väldigt lätt att lova olika projekt, men det är just en sådan roll vi inte ska ha. Vi bör inte och vill inte överta regeringens och samhällets roll. På mängder av möten ute i byarna frågar de oss om vi kommer att ge dem än det ena än det andra. Då svarar vi ”nej, men vi vill göra det möjligt för er att köpa eller utveckla det själva.”

Redan från början ska all skörd skötas med maskiner, det är bara på försöksfältet som sockerrören huggs med machete. Till en början tänker sig Sekab att själva ha all odling, längre fram vill man övergå till att huvudsakligen köpa från kontraktsodlare, ”Det stärker gemenskapen och engagemanget. Dessutom vet vi från Zambia att kontraktsodlare ofta får bättre skördar Men vi får ingen att odla på kontrakt förrän de är säkra på att det finns en efterfrågan, så fabriken måste vara igång först”.

Oscarsson skakar på huvudet åt en del av kritiken mot etableringsplanerna. ”Vi får kritik för att vi utlovar för mycket, samtidigt som man klagat på att vi inte berättat tillräckligt mycket. Men vi

Bagamoyo var en gång Tanzanias huvudstad och skulle kunna få en ny vår med en storskalig satsning på förnybara bränslen.

FOTON: TOVE ZETTERSTRÖM

har fortfarande inte alla detaljplaner eller den finansiering som behövs på plats, så det är omöjligt att vara mer konkret än vi varit, och vi kan inte utlova något som vi i slutändan inte vet om vi kan leverera”.

2007 lanserade Sekab Verifierat Hållbar Etanol, med långtgående miljö- och sociala krav. Det fick beröm från bl.a. Världsnaturfonden och Gröna Bilister, som dock också kritiserade Sekab för bristande transparens, en kritik de fått för hela sitt agerande och som många Sekab-anställda skyller direkt på den förre vd:n Per Carstedt.

Bagamoyo planeras ge ca 30 000 kubikmeter etanol per år, därtill socker och ett elöverskott på ca 25 miljoner kWh som kan säljas till nätet. I Kenya får det största sockerbolaget klimatkompensationspengar genom FN-systemet för elen och Sekab tittar på en liknande lösning. Sockret är för den lokala marknaden, etanolen huvudsakligen för låginblandning i bensinen i Tanzania, vilket minskar landets utgifter för oljeimport, men när/om produktionen skalas upp genom fler projekt längre söderut blir etanolexport till EU också aktuell.

I debatten diskuteras andra generationens biodrivmedel, som innebär att också bagassfibern från sockerröret omvandlas till etanol och produktionen av etanol per ha kan öka med 50 procent. Men i ett land med så akut elbrist som Tanzania är det inte självklart att det är bättre än att elda upp bagassen och föra ut elen på nätet. Sekab har inte bestämt sig för hur man vill göra, ”vi håller öppet för den framtida tekniken och marknaden” säger Oscarsson.

SÖTDURRA ELLER SOCKERRÖR?

Sötdurra har lanserats som ett alternativ eller komplement till sockerrör av bl.a. Sekab själva. Durran kräver mindre

vatten och kan ge både mat och etanol. Men Oscarsson är skeptisk. ”Dagens varianter behöver skördas när fröna torkat men stammen fortfarande är full av socker. Det

ger oss ett fönster på bara ett par dagar och det blir mycket svårt att transportera stora volymer durra på så kort tid. Då går det inte att ha fabriker för bara durra, utan den får dryga ut sockerröret

men det handlar då bara om ett par procent. Dessutom är durran fattigmanskost som folk egentligen inte vill äta.” Det är ännu inte klart om durran och sockerrör kan använda exakt samma jäst och enzymer. Behöver de olika för nedbrytningsprocessen så blir det mycket svårt att ens använda samma fabrik.

André Fayd’herbe ansvarar för försöksodlingarna och har lång erfarenhet från sockerrörsfälten i Sydafrika och Mauritius. Han tonar ner Sekabs löften om organisk sockerrörsodling. ”Det tar minst tio år innan vi kan göra det, eftersom så mycket av de växter som vi behöver ta bort kommer att komma tillbaka. Vi har mycket ogrärensning framför oss.” André tror inte heller mycket på den samodling med andra grödor som lyfts fram som en del i att öka tillgången på livsmedel. ”Det går utmärkt med ettåriga grödor, men sockerröret planterar vi bara om vart sjunde år. Då kan vi odla lite majs, men mest för att plöja ner i marken och förbättra jordkvaliteten”.

120 kilo gödning per hektar och skörd räknar Sekabs bevattningsingenjör Julius Mtui med att tillföra sockerrörs-

fälten via ett avancerat droppbevattningssystem, betydligt mindre än vad liknande odlingar för sockerrör använder i Afrika. Det kräver dock att törstiga vildsvin hålls från att gräva upp rören.

Men Sekabs problem är inte i första hand bökande vildsvin utan att företags ägare av idag, tre kommunala energibolag i Norrland, har deklarerat att de inte vill driva verksamheten vidare. Om inte någon annan mycket snart tar över, läggs allt ner. Enligt Carstedt är de tanzaniska myndigheterna mycket angelägna om att verksamheten fortsätter och i möjligaste mån genomförs enligt Sekabs planer, men han har inte lyckats attrahera tillräckligt med kapital för att säkerställa att arbetet kan fortsätta. Arbetet har försvårats av den ekonomiska krisen, där också den internationella etanolindustrin är mycket pressad. ”Dessutom grumlats bilden av att vissa journalister och delar av miljörörelsen ställer långt högre krav på sockerrörsodlingar för etanol och socker än liknande

odlingar enbart avsedda för socker”, kommenterar Carstedt, störd av att vissa kritiker tycks utgå från att man ska driva den framtida verksamheten ansvarslost. Sekab anger som sin affärsidé att vara ledande i hållbar produktion, och när vi medverkat på olika biobränsleseminarier i såväl Sverige som Afrika är det tydligt att Sekab håller i taktspinnen för ekologiskt och socialt ansvarstagande. ”Samtidigt som vi får idel lovord från internationella institutioner blir vi på hemmaplan kritiserade för framtida möjliga brister som man utgår från att vi ska göra, medan man låter oljeindustrins mycket tveksamma agerande igår och idag i andra delar av Afrika passera okommenterat” säger Oscarsson.

DEM SKA TA ÖVER SEKABS VERKSAMHET?

”Det finns mycket pengar lokalt, mest i sockerindustrin”, menar Oscarsson, medan Carstedt vänt sig till offentliga aktörer för att försöka säkra att projek-

tet får leva vidare trots krisen och till stora energibolag som köpare på längre sikt. Flera affärer har varit nära att gå i lås men nära skjuter ingen hare och en nästan-etablering i östra Afrika ger varken nya arbetstillfällen eller minskad klimatpåverkan.

I skrivande stund ser det ut som om den enda köpare Carstedt lyckats hitta är – Carstedt själv. Hans ambition är då att säkerställa att bolaget finns kvar genom lågkonjunkturen för att hitta en annan köpare längre fram. Men det är långtifrån säkert att det går i lås; den lokala opinionen i Norrland är minst sagt kluven till förslaget. Alternativet i nuläget tycks vara att området helt övertas av andra intressenter, som antingen odlar sockerrör precis som Sekab skulle gjort men med lägre hållbarhetskrav, eller andra grödor för export. Det är svårt att se vad Afrika och de boende i Bagamoyo har att vinna på det.

MATTIAS GOLDMANN | GRÖNA BILISTER

Vad är det man köper?

Sekabs verksamhet i Tanzania och Mocambique är till salu. Men vad är det egentligen man köper?

MARK? Nej, även om Sekab blivit lovad stora arealer så finns det inga färdiga kontrakt och därmed ingen mark att juridiskt överta.

MARKNADSTILLGÅNG? Nej, Sekab dominerade tidigare E85-marknaden i Sverige, men nu köper bensinbolagen sin etanol direkt från tillverkarna. Etanolmarknaden växer, men att köpa Sekabs planer ger inga särskilda fördelar.

PERSONAL? Knappast, de flesta nyckelpersoner i Tanzania är uppsagda och har slutat, den som vill åt deras kunskap kan hyra in dem som konsulter.

KONTAKTER? Ja och nej, Sekab har byggt upp ett gott rykte och blivit en välkänd aktör i östra Afrika, men kontakterna försvinner med personalen som byggt upp dem.

KUNSKAP? Delvis. Sekab har unik kunskap om möjligheterna att producera sockerrör för etanol/socker och el i stor skala och med hög hållbarhetsprofil i Tanzania, och stora delar av den kunskapen finns kvar i bolagets ägo även om experter försvinner. Men Sekab har bara testat två vanliga sockerrörssorter och testerna med sötdurra utfördes så slarvigt att de inte är till någon nytta, så mycket återstår.

MATERIELLA TILLGÅNGAR? Inte mycket, försöksodlingarna har avancerad droppbevattning och vattenrening, men för de stora fälten som skulle odlas upp är allt på skisstadiet. Sockerrören som provodlats får enligt tanzanisk lag inte användas för etanol- eller sockerproduktion.

VISIONER? Beror på. Sekab har visat vägen till hållbar biobränsleproduktion och lagt ribban högt för sig själva och för andra tillverkare. Men det är inte alls säkert att en privat köpare är beredd att axla det initialt kostnadsdrivande ansvaret.

Gröna Bilister och Sekab

Gröna Bilisters verksamhet granskas återkommande av media. Det är bra, det bidrar till att vi fortsätter att vara effektiva - effektivast av alla enligt Charity Rating. En vanlig fråga från kritiskt granskande journalister är vilket samröre vi har med Sekab. Så här ligger det till:

– Vi står helt fria från alla energibolag, inklusive intressen i bensin, diesel, biogas, el och etanol. Vi har bra samarbeten med flera bränslebolag, elbolag, branschorgan för fordonsgas och etanolens företrädare, inklusive Sekab, säger Jakob Lagercrantz, ordförande för Gröna Bilister.

– Vi bedömer att sockerrörbaserad etanol är ett viktigt steg bort från bensin och diesel, med drygt halverad klimatpåverkan när den används som E85. Det är samma bedömning som bl.a. Naturvårdsverket, Vägverket och EU gör, medan branschorgan som BilSweden och åtskilliga bilmärken anger högre klimatnytta.

– Vi bedömer att sockerrörsetanol är en bra utvecklingsmöjlighet för östra Afrika. Det är samma bedömning som bl.a. biståndsorgan som FAO, African Development Bank, World Bank, Kooperation Utan Gränser och afrikanska lantbruksorganisationer gör.

– Vi var kritiska till den ”pumplag” som Sekab och Per Carstedt ofta bedöms ha ansvarat för, utifrån att den ensidigt gynnade etanolen på bl.a. biogasens bekostnad. Detta var samma inställning som bl.a. Naturskyddsföreningen, samtliga bensinbolag och utredningens huvudsekreterare hade.

– Ingen styrelsemedlem eller anställd har fått en enda krona från Sekab eller någon annan etanolorganisation. Vid besöket i Bagamoyo stod Sekab för kaffet men inte resan eller uppehållet.

– Sekabs fd vd Per Carstedt satt i Gröna Bilisters styrelse två år, 2004-2006, då han inte ställde upp för omval. Styrelseuppdraget var inte arvoderat och innebar inte heller någon finansiering från Sekabs sida.

Sockerrörsodlingar

FOTO: TOVE ZETTERSTRÖM